

УДК 336.2

DOI <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2021.6.12>**Яструбецька Л.С.**кандидат економічних наук, доцент,
Львівський національний університет імені Івана Франка**Yastrubetska Lesya**

Lviv National University named Ivan Franko

**РЕЙДЕРСТВО ЯК КОНФЛІКТНА ФОРМА
ПЕРЕРОЗПОДІЛУ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ****RAIDING AS A CONFLICTING FORM
OF PROPERTY REDISTRIBUTION IN UKRAINE**

У складних умовах ведення бізнесу в Україні, що характеризуються економічною кризою та політичною нестабільністю, суттєво поглибленими пандемією COVID-19 та гібридною агресією Російської Федерації, стрімко розвиваються деструктивні процеси, пов'язані з порушенням прав власності. У цьому контексті у статті обґрунтовано гостру потребу перегляду механізмів управління суб'єктами підприємництва, серед яких пріоритетне місце посідає формування їхньої фінансової безпеки, зокрема розроблення дієвих методів протидії рейдерству. Автором проілюстровано негативні тенденції у сфері захисту прав власності в Україні на основі оцінки динаміки міжнародних індексів захисту прав власності. Здійснено дослідження стану та динаміки поширення протиправних захоплень підприємств в Україні впродовж останніх років, у тому числі в регіональному розрізі. Окрім того, проаналізовано динаміку кримінальних проваджень за найбільш поширеними злочинами, відповідно до яких рейдери притягуються до відповідальності. На основі проведеного дослідження запропоновано методи протидії незаконному захопленню бізнесу в Україні.

Ключові слова: фінансова безпека суб'єктів підприємництва, рейдерство, захист прав власності, міжнародний індекс захисту прав власності, індекс захисту прав фізичної власності, індекс захисту прав інтелектуальної власності, методи протидії рейдерству.

В сложных условиях ведения бизнеса в Украине, характеризующихся экономическим кризисом и политической нестабильностью, существенно углубленной пандемией COVID-19 и гибридной агрессией Российской Федерации, стремительно развиваются деструктивные процессы, связанные с нарушением прав собственности. В этом контексте в статье обоснована необходимость пересмотра механизмов управления субъектами предпринимательства, среди которых приоритетное место занимает формирование их финансовой безопасности, в частности разработка действенных методов противодействия рейдерству. Автором проиллюстрированы негативные тенденции в сфере защиты прав собственности в Украине на основе оценки динамики международных индексов защиты прав собственности. Также проведено исследование состояния и динамики распространения противоправных захватов предприятий в Украине на протяжении последних лет, в том числе в региональном разрезе. Кроме того, проанализирована динамика уголовных производств по наиболее распространенным преступлениям, по которым рейдеры привлекаются к ответственности. На основе проведенного исследования предложены методы противодействия незаконному захвату бизнеса в Украине.

Ключевые слова: финансовая безопасность субъектов предпринимательства, рейдерство, защита прав собственности, международный индекс защиты прав собственности, индекс защиты прав физической собственности, индекс защиты прав интеллектуальной собственности, методы противодействия рейдерству.

Enterprises in Ukraine operate in difficult conditions, characterized by economic crisis and political instability. In addition, the situation is a significantly deepened pandemic of Covid-19 and hybrid aggression of the Russian Federation. The combination of these factors contributed to the rapid development of destructive processes in the country associated with the violation of

property rights. In this context, the article emphasizes the urgent need to revise the management mechanisms of business entities, among which the priority is the formation of their financial security. The author substantiates the need to develop effective methods to combat illegal business seizures. In this context, the article illustrates the negative trends in the field of property rights protection in Ukraine based on the assessment of the dynamics of international indices of property rights protection. The index of protection of physical property rights and the index of protection of intellectual property rights during the last decade are analyzed. A study of the state and dynamics of the spread of illegal seizures of enterprises in Ukraine in recent years has also been conducted. The article analyzes the dynamics of criminal proceedings for the most common crimes, according to which raiders are prosecuted, in particular the dynamics of the growth of criminal cases on the facts of forgery, counteraction to economic activity, illegal seizure of property. The author analyzes raider seizures in the regional context, in particular, assesses the dynamics of the spread of illegal seizures of enterprises in Kyiv, Lviv, Dnipropetrovsk, Kherson and Kharkiv regions. Based on the study, the author recommended methods to combat raiding in Ukraine, including preventive and emergency response. Among the preventive methods it is proposed to use financial and economic, legal and organizational and technical measures. In order to respond to the raider attack, the author recommended the creation of a crisis group to combat raiding, filing a complaint about the illegal seizure of the company to authorized state institutions, developing a strategy for judicial protection of the enterprise, organization of physical protection of property and PR support for illegal seizure of business. The article emphasizes that only the use of a set of preventive and, if necessary, emergency methods to counter raider attacks will help prevent the illegal seizure of business entities. At the same time, it is also important to develop and implement effective mechanisms to combat raiding at the state level.

Key words: *financial security of business entities, raiding, protection of property rights, international index of protection of property rights, index of protection of physical property rights, index of protection of intellectual property rights, methods of counteracting raiding.*

Постановка проблеми. Сьогодні фінансово-господарська діяльність підприємств в Україні реалізується в умовах скрутного економічного становища, ускладненого пандемією COVID-19. Окрім того, деструктивного впливу на функціонування ділових одиниць завдає нестабільність політичної ситуації в країні, значною мірою загострена гібридною війною, що здійснюється Російською Федерацією. Як наслідок, зріс рівень криміналізації суспільства, тінізації економіки, набули стрімкого поширення випадки порушення прав власників шляхом рейдерських захоплень та недобросовісної конкуренції. Сукупність перелічених чинників засвідчує глибину системних проблем нашої держави та обґрунтовує необхідність переосмислення та трансформації як на державному рівні, так і на рівні суб'єктів господарювання, підходів до розуміння категорій власності, конкуренції, фінансової безпеки держави та суб'єктів підприємництва. Це, своєю чергою, зумовлює потребу формування адекватного вимогам сьогодення інструментарію протидії протиправним захопленням підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні аспекти фінансової безпеки суб'єктів господарювання та захисту прав власності є предметом дослідження в наукових роботах О. Барановського, Я. Бережного, О. Бурбело, З. Варналія, І. Дмитрієва, Д. Зеркалова, О. Островської та ін. Водночас постійна еволюція рейдерства та поява нових форм його реалізації актуалізують потребу відповідного оновлення методів протидії незаконному захопленню бізнесу в Україні.

Формулювання цілей статті. Формування фінансової безпеки підприємств вимагає комплексного аналізу стану, динаміки та чинників рейдерських атак в Україні з метою розроблення ефективних методів протистояння цьому деструктивному явищу.

Виклад основного матеріалу. Цивілізований розвиток бізнесу ґрунтується на рівноправному, за взаємною згодою сторін злитті та поглинанні підприємств і власності різних форм. Права власності є основою створення процвітаючих та інклюзивних суспільств [1]. Водночас консолідація бізнесу в Україні відбувається всупереч світовим закономірностям розвитку процесів злиття та поглинання і має свої характерні риси [6, с. 94]:

– слабка захищеність прав власності та прав інвесторів, унаслідок чого виникає значний ризик втрати вкладень;

- значний вплив політичного складника на функціонування бізнесу в країні;
- наявність корупційного складника в схемах перерозподілу бізнесу;
- низький рівень правової культури.

Неналежний рівень захисту прав власності в Україні підтверджений низькими позиціями країни в міжнародному рейтингу захисту прав власності, про що свідчать значення відповідних індексів (табл. 1, рис. 1).

Таблиця 1

Динаміка позиції України в міжнародному рейтингу захисту прав власності впродовж 2010–2020 рр.

Показники					
Роки	Загальний бал IPR	Глобальний ранг	Регіональний ранг	Субіндекс захисту прав фізичної власності (Physical Property Rights Subindex)	Субіндекс захисту прав інтелектуальної власності (Intellectual Property Rights Subindex)
2010	4, 149	93/129	17/129	4, 798	3, 928
2011	4, 000	113/129	24/25	4, 400	4, 200
2012	4, 000	115/129	25/25	4, 400	4, 200
2013	4, 200	108/129	23/25	4 800	4.300
2014	4, 300	84/129	11/25	5, 333	5,650
2015	3, 926	105/129	21/25	4,871	4,070
2016	3, 933	113/129	24/25	5, 051	4, 320
2017	3, 424	123/129	24/25	3, 378	4, 419
2018	4, 282	92/129	15/25	5, 726	4, 436
2019	4, 432	109/129	23/25	5, 747	4, 578
2020	4, 466	105/129	22/25	5, 772	4,563

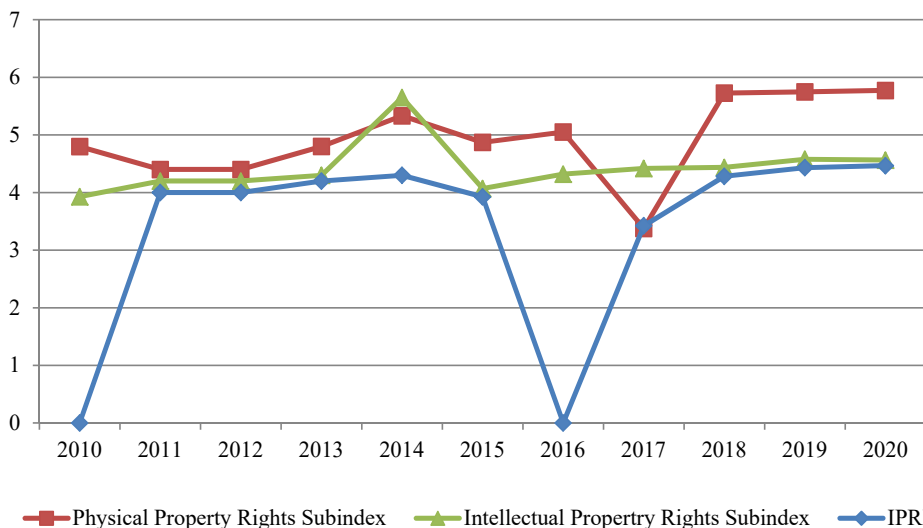

Рис. 1. Динаміка позиції України в міжнародному рейтингу захисту прав власності впродовж 2010–2020 рр.

Із табл. 1 та рис. 1 видно, що впродовж 2010–2020 рр. Україна в міжнародному рейтингу захисту прав власності попри незначні покращення окремих субіндексів у певні роки у цілому посідає незадовільні позиції. Упродовж 2020 р. оцінка міжнародного індексу захисту прав власності (IPRI) дещо зросла порівняно з 2019 р. до значення 4,466, що становить 22-е місце в регіоні Центральної та Східної Європи і Центральної Азії та 105-е у світі. Субіндекс прав фізичної власності в Україні збільшився на 0,025, до 5,772, а субіндекс прав інтелектуальної власності зменшився на 0,015, до 4,563 [1].

О. Островська, Ю. Гавриленко [3, с. 283–290] пропонують залежно від отриманого значення показника IPRI здійснювати оцінку рівня ризику настання недружного поглинання шляхом присвоєння країнам відповідного класу (табл. 2). Згідно із цим підходом, Україна належить до класу 2 (високий рівень) за рівнем ризику недружного поглинання.

Таблиця 2

Шкала оцінки рівня ризику недружного поглинання на макрорівні [3, с. 283–290]

Значення індексу	Клас	Рівень ризику недружного поглинання
0-2,5	Клас 1	Катастрофічний
2,6-5	Клас 2	Високий
5,1-7,5	Клас 3	Нижче середнього
7,6-10	Клас 4	Низький

Низький рівень правової захищеності власності в Україні сприяв появі та поширенню рейдерства, за якого контроль над активами суб'єктів господарювання нерідко провадять із порушенням інтересів власників. Під рейдерством розуміємо конфліктну форму зміни контролю над фінансово-господарською діяльністю підприємства та заволодіння його активами.

Аналіз протиправного захоплення бізнесу в Україні впродовж 2015–2020 рр. засвідчив постійне зростання кількості рейдерських атак (рис. 2).

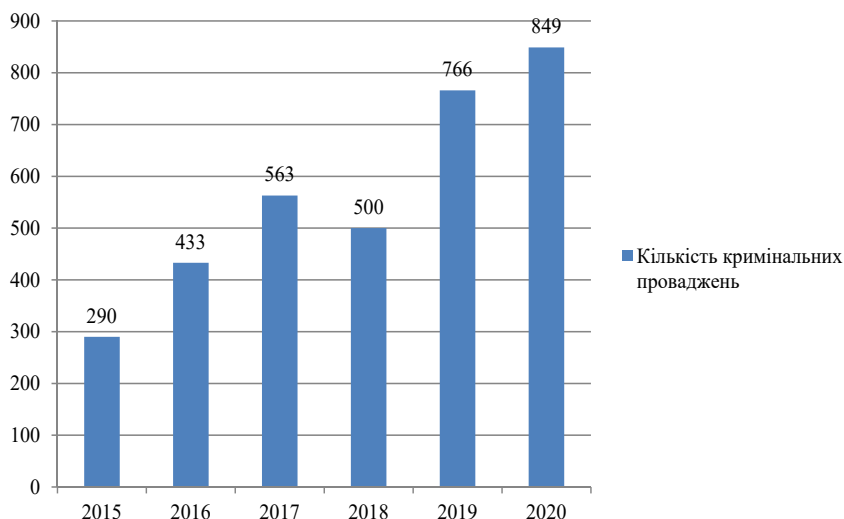

Рис. 2. Динаміка кримінальних проваджень за фактами рейдерства в Україні впродовж 2015–2020 рр. [4]

Як видно з рис. 2, у 2015 р. було відкрито 290 кримінальних проваджень за фактами рейдерства, у 2016 р. – 433, у 2017 р. – 563, у 2018 р. – 500, у 2019 р. – 766, у 2020 р. – 849. Водночас до суду доходить лише 43% зареєстрованих справ. Найчастіше в суді розглядаються справи про рейдерство, що стосуються таких злочинів, як підроблення документів, що подаються для державної реєстрації юридичної особи, протидія господарській діяльності та протиправне заволодіння майном (рис. 3).

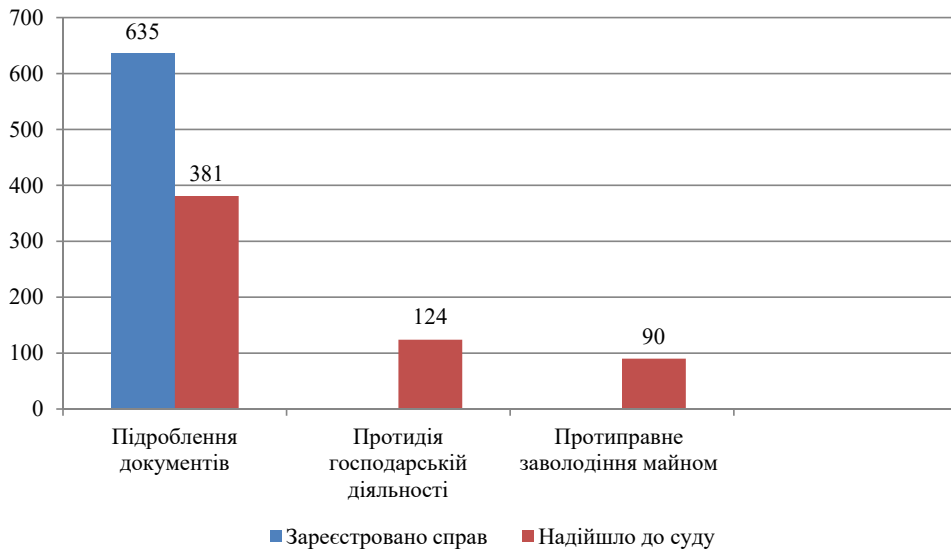

Рис. 3. Злочини, за якими найчастіше розглядаються справи про рейдерство [4]

Аналіз стану та динаміки незаконних захоплень у регіональному розрізі засвідчує, що найбільше рейдерство поширено в Київській, Львівській, Дніпропетровській, Харківській та Херсонській областях (табл. 3)

Таблиця 3

**Динаміка протиправних захоплень впродовж 2013–2019 рр.
у регіонах із найбільшим показником рейдерства [5]**

Область	Роки						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019 (січень-травень)
Київська	35	55	128	186	260	237	115
Львівська	15	9	18	12	8	13	6
Дніпропетровська	20	14	7	18	53	40	15
Харківська	23	10	19	20	37	45	20
Херсонська	31	21	24	17	11	22	8

Щоб ефективно протидіяти незаконному захопленню бізнесу, необхідно використовувати як превентивні методи, так і методи екстреного реагування на рейдерську атаку (рис. 4).

Методи превентивного захисту від протиправного захоплення суб'єктів господарювання, на нашу думку, повинні охоплювати такі заходи (рис. 5).

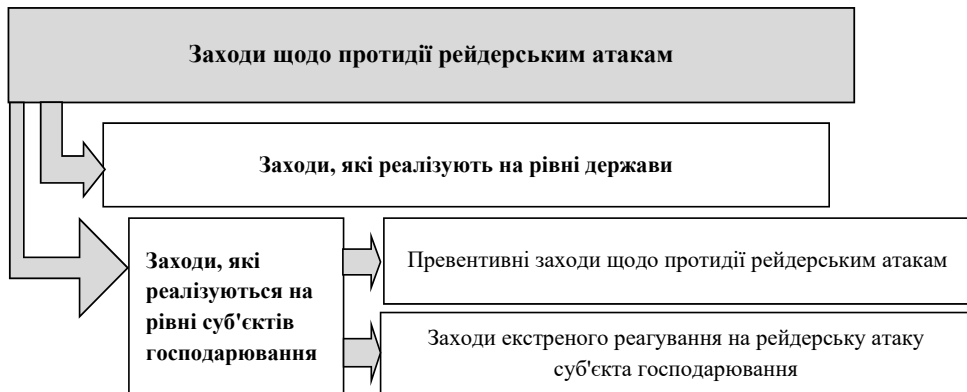

Рис. 4. Методи протидії рейдерським атакам на суб'єкт господарювання

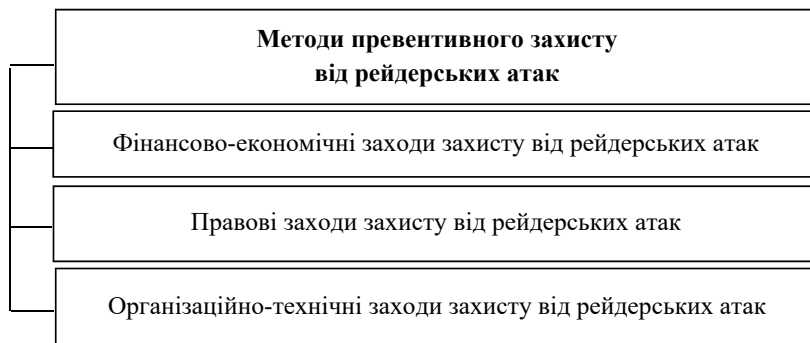

Рис. 5. Методи превентивного захисту від рейдерських атак

Серед ключових організаційно-технічних методів захисту від рейдерських атак такі [6, с. 122–125]:

- створення системи мотивації або обмеження повноважень менеджменту суб'єкта господарювання;
- обов'язкова перевірка посвідчень і повноважень осіб контролюючих органів, а також підстав для витребування різних документів суб'єкта господарювання з метою запобігання фактам перевищення ними своїх службових повноважень;
- реагування винятково на письмові запити представників державних органів, уникаючи надання інформації в ході телефонних розмов, щоб не стати інформатором для рейдерів;
- надійна система технічного захисту конфіденційної фінансової інформації суб'єкта господарювання;
- обмеження в обігу важливих документів усередині суб'єкта господарювання;
- контроль над вхідною та вихідною кореспонденцією;
- забезпечення надійного місця зберігання основних документів суб'єкта господарювання (оригіналів установчих і реєстраційних документів, оригіналів правовстановлюючих документів на активи, оригіналів правовстановлюючих документів на придбання акціонерами їхніх пакетів акцій, оригіналів ліцензій, дозволів, договорів оренди тощо);
- застосування сервісу online-інформування про реєстраційні дії з нерухомістю та періодичний моніторинг державних реєстрів на предмет зміни реєстраційних даних;

– моніторинг даних про бізнес-партнерів у системі CONTR AGENT.

До основних правових заходів захисту від рейдерських атак належать такі:

1) розроблення досконалої структури установчих документів суб'єкта господарювання та створення спеціальних правових «пасток» для потенційних загарбників, які допоможуть протидіяти незаконним змінам у державних реєстрах, зокрема:

- умова обов'язкового нотаріального посвідчення договору про відчуження майнових прав або частки у статутному капіталі (для всіх юридичних осіб, окрім ТОВ);
- умова підписання окремих рішень загальних зборів, зокрема щодо зміни керівника підприємства, всіма присутніми учасниками (засновниками);
- умова підписання статуту у новій редакції усіма учасниками (засновниками) товариства, які голосували за затвердження цього документу;
- умова щодо обрання голови загальних зборів винятково з учасників (засновників) товариства;

2) створення правових умов, що перешкоджають маніпуляціям з акціями (для суб'єктів господарювання акціонерної форми власності);

3) створення правових обмежень щодо неконтрольованого скуповування боргів суб'єкта господарювання, зокрема передбачення в договорах, за якими суб'єкт господарювання є стороною-боржником, умови, що уступка права вимоги за договором може бути тільки за згодою боржника;

4) ухвалення Положення «Про конфіденційну фінансову інформацію суб'єкта господарювання», де передбачено вимоги її нерозголошення та відповідальність за порушення цих вимог, а також доцільно обмежити можливість надання конфіденційної інформації третім особам тільки за рішенням загальних зборів (наглядової ради).

До основних фінансово-економічних методів захисту від рейдерських атак належать:

- формування захищеної корпоративної структури;
- постійний моніторинг активів та зобов'язань суб'єкта господарювання;
- контроль над виконанням менеджерами операцій, що передбачають відчуження активів суб'єкта господарювання, розпорядження значними сумами коштів, залучення великих обсягів кредитів;
- застосування способів захисту, що різко знижують економічну привабливість захоплення підприємства в очах потенційних рейдерів;
- консолідація в руках основних власників якомога більшого пакета акцій (часток) суб'єкта господарювання;
- оперативний моніторинг загроз фінансово-економічного характеру у сфері інтересів підприємства;
- проведення ділової розвідки з метою отримання даних щодо розвитку ринкової інфраструктури, діяльності партнерів, клієнтів, конкурентів.

Захист від протиправних захоплень суб'єктів господарювання після активних дій із боку рейдерів передбачає реалізацію таких екстрених заходів:

- створення кризової групи з протидії рейдерству;
- звернення зі скаргою про незаконне захоплення підприємства до Комісії з питань розгляду скарг у сфері державної реєстрації;
- звернення зі скаргою про незаконні реєстраційні дії до Ради бізнес-омбудсмена;
- розроблення та реалізація стратегії судового захисту суб'єкта господарювання;
- реструктуризація основних активів підприємства;
- захист реєстру акціонерів (для суб'єктів господарювання акціонерної форми власності);
- блокування пакета акцій «агресора» (для суб'єктів господарювання акціонерної форми власності);
- захист від масового скуповування акцій підприємства (для суб'єктів господарювання акціонерної форми власності);

- контркуповування акцій «агресора» (для підприємств акціонерної форми власності);
- додаткова емісія акцій для акціонерних товариств чи збільшення статутного фонду для товариства з обмеженою відповідальністю;
- організація фізичного захисту об'єктів власності підприємств;
- забезпечення захисту конфіденційної інформації суб'єкта господарювання;
- обтяження майна суб'єкта господарювання (довірче управління майном, оренда і застава);
- організація PR-підтримки заходів протидії незаконному захопленню бізнесу.

Висновки. Застосування сукупності превентивних, а за необхідності й екстрених методів протидії рейдерським атакам значною мірою допоможе запобігти незаконним захопленням суб'єктів господарювання. Водночас, окрім заходів, реалізованих на рівні підприємств, важливим є також розроблення та впровадження дієвих механізмів боротьби з рейдерством на рівні держави.

Список використаних джерел:

1. Аналітичний звіт Альянсу з майнових прав. URL: <https://www.internationalpropertyrightsindex.org/country/ukraine> (дата звернення: 02.04.2021).
2. Економічна безпека підприємства в умовах рейдерських загроз : колективна монографія / О.А. Бурбело та ін. ; за наук. ред. О.А. Бурбело, С.К. Рамазанова. Сєвєродонецьк : СНУ ім. В. Даля, 2015. 285 с. URL: <http://www.iepd.kiev.ua/wp-content/uploads/2014/03/maket-1.pdf> (дата звернення: 30.03.2021).
3. Островська О., Гавриленко Ю. Індекс IPRI в оцінці ризику поглинання компаній. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 34. С. 283–290. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/34_2019_ukr/43.pdf (дата звернення: 01.04.2021).
4. Сервіс моніторингу відкритих даних. URL: <http://opendatobot.ua/open/raiders> (дата звернення: 27.03.2021).
5. Статистична інформація Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat> (дата звернення: 28.03.2021).
6. Фінансова безпека суб'єктів господарювання : підручник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 320 с.

References:

1. Analytichnyy zvit Al'yansu z maynovykh prav (2020) [Analytical report of the Alliance on Property Rights]. Available at: <https://www.internationalpropertyrightsindex.org/country/ukraine> (accessed 02 April 2021).
2. Burbelo O.A., Ramazanova S.K., Zaiets O.M., Hudima T.S., Kuzmenko O.M. (2015) Ekonomichna bezpeka pidpriemstva v umovakh reiderskykh zahroz [Economic security of the enterprise in the face of raider threats]. Sievierodonetsk: SNU im. V. Dalia. Available at: <http://www.iepd.kiev.ua/wp-content/uploads/2014/03/> (accessed 30 March 2021).
3. Ostrovs'ka O., Havrylenko Yu. (2019) Indeks IPRI v otsynsi ryzyku pohlynannya kompaniy [The IPRI index in assessing the risk of takeovers of companies]. *Infrastruktura rynku*, vol. 34, pp. 283–290. Available at: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/34_2019_ukr/43.pdf (accessed 01 April 2021).
4. Servis monitorynhu vidkrytykh danykh (2021) [Open data monitoring service]. Available at: <http://opendatobot.ua/open/raiders> (accessed 27 March 2021).
5. Statystychna informatsiya Ofisu Heneral'noho prokurora (2021) [Statistical information of the Office of the Prosecutor General]. Available at: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat> (accessed 28 March 2021).
6. Finansova bezpeka sub'yektiv hospodaryuvannya (2018) [Financial security of business entities]. Lviv: LNU imeni Ivana Franka. (in Ukrainian)